

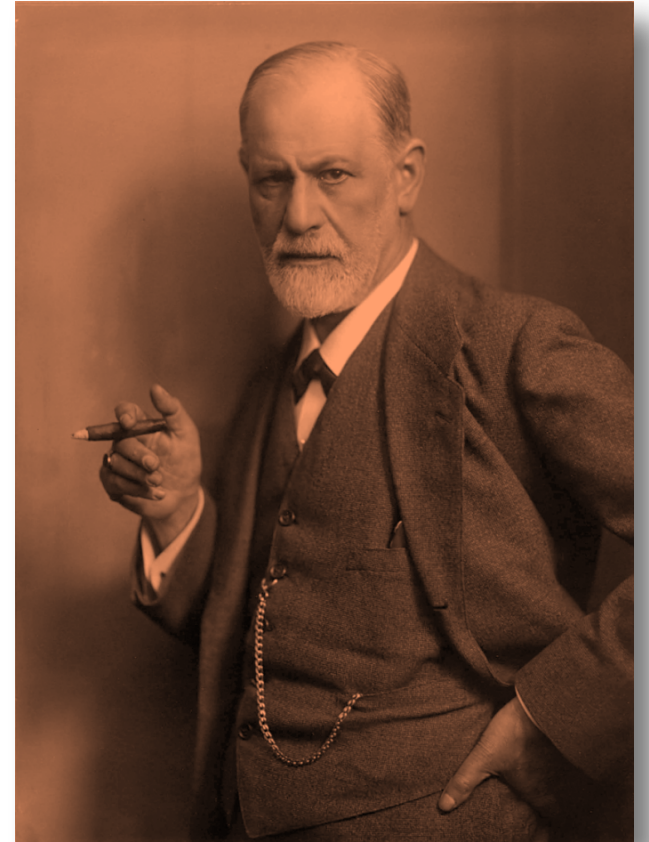
„Édes Anna én vagyok” Kosztolányi és a freudizmus

Dr. habil. Arany Zsuzsanna előadása, Szolnok, 2026. március 30.

Sigmund Freud és a pszichoanalízis

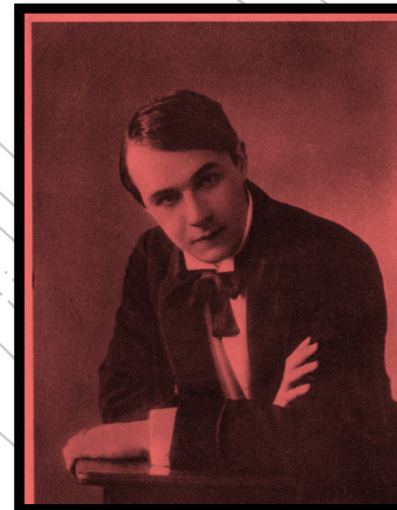
„Egyáltalán nem vagyok a tudomány embere, nem vagyok sem megfigyelő, sem kísérletező, és nem is vagyok gondolkodó. Alkatom szerint nem vagyok más, mint egy [...] kalandor, az ilyen embernek minden kíváncsiságával, merészségével, makacs kitartásával.”

(Sigmund Freud)

Kosztolányi és a freudizmus 1.

„A lélekelemzéssel már kora ifjúságomban megismerkedtem”

„Hajdanta, közös, boldog fiatalságunkban ő [Décsi Imre] volt az irodalmi orvos, tanácsadója, doktora azoknak, kik egy modern hetilap köré sereglettek. Délelőtt fehér köpenyben dolgozott a kórházban, a tudomány szigorú elvei szerint. Délután azonban eljárt közénk, a vágni való szivarfüstbe, egy kávéházba. Itt folytatta rendelését.”

(Kosztolányi Dezső: *Egészség*)

Kosztolányi és a freudizmus 2.

Interjú Ferenczi Sándorral

„Ki okozta a háborút? Habozás nélkül felelhetünk: az emberi természet. Az is tartja fenn, minthogy még mindig szüksége van rá és nagyon szívósan akarja. [...] Maga a háború ma újra a régi, az antik, az őszintén kegyetlen. [...] A kemény és kegyetlen hadviselést tartom egyedül őszintének.”

„a mai emberi »kultúra« csak ingatag álhumanizmusra épül. [...] A legkülönbébb eszményi áramlatok, nemzetiségi, imperialisztikus, szociálistikus, anarchisztikus egyoldalúságok, melyek szembekerülnek egymással és háborúkat, vagy [...] forradalmakat hoznak létre. [...] ha valaki letagadja az ösztöneit, akkor két egymással ellentétes ember fejlődik ki az egyénben. A hazug jószág alatt tombol az ösztönök vulkánja.”

(Kosztolányi Dezső: *Orvosi konzílium. Dr. Ferenczi Sándor idegorvos nyilatkozik a háború és béke kérdéséről az Esztendő olvasóközönségének*)

Kosztolányi és a freudizmus 3.

A morfinista Csáth Géza és a pszichoanalízis

Köztudott, hogy Kosztolányi unokatestvére, az író, pszichiáter, zenész és képzőművészeti ambíciókkal is bíró Csáth Géza 1919-es tragikus halálát a morfinizmus okozta. Kosztolányi a közös orvosbarátokkal mindvégig próbálta megmenteni őt. A levelezésből kiderül, hogy 1916 tavaszán arra is gondoltak: Csáth menjen az osztrák fővárosba, ahol egyenesen egy Freud professzor által vezetett elvonókúrán lehetne részt vennie...

Kosztolányi és a freudizmus 4.

Analitikus barátságok,
látogatások a „bolondok házában”

Kosztolányit élénken foglalkoztatták a különféle devianciák is, az elmebetegségek változatai, így nem meglepő, hogy jegyzetei között sok az elmebetegekről készült szöveg. Hollós Istvánon keresztül a lipótmezei „Sárga Házban” is látogatást tehetett, miután barátja ott lett vezető főorvos a háborút követően...

Kosztolányi és a freudizmus 5.

Ádám pszichés zavarai

„Én az asztalnál [...] serdülő fiúk mellé kerültem, s emlékszem, mikor unszoltam a fiút, hogy egyen, az anya rám szólt az asztalon át: hagyjam, mondta, »a melankólia és a neuraszténia sápadt gyermekét« (ezek saját szavai voltak). Kosztolányi, mint máskor is, elragadó volt, jókedvű, szellemes, folyékonyan raccsolt németül.”

„Hogy Ádám fiúk – aki kiváló agyú, érdekes, eredeti tehetségű gyerek volt – úgy elferdült, annyira életképtelenné vált szegény, a rossz nyelvek szerint (és ezek a rossz nyelvek, ne tagadjuk, részben a szüleim voltak) Kosztolányiék freudista nevelési elveinek volt köszönhető. Sokat olvastak arról, hogy a kicsinyekben milyen torzulásokat okoznak a korai gátlások, titkok, szorongások. Tehát amikor Ádám négy- vagy ötéves lett, úgy vélték, érkezett az ideje felvilágosítani. Behívták a fürdőszobába, és a kádban ott álltak mindketten meztelenül. Amitől Ádám úgy felvilágosult, hetekig csak kukorékol.”

(Karinthy Ferenc)

(Gyergyai Albert)

Az *Édes Anna* című regény keletkezéstörténete

„Egy téli vasárnap délután a szobája díványán heverészttem, ő pedig az íróasztalnál ült, cigarettázott és dolgozott. [...] Arra gondoltam, milyen jó volna egy olyan cselédlányra szert tenni, aki sohase megy el vasárnap délután s aki, mint valami gép, egyéni életének és kívánalmainak legkisebb jele nélkül, mindig mindent tökéletesen elvégez. Eszembe is jutott egy lány, [...] felvillant bennem az a gondolat, hogy ilyen leányt nem mernék a házamban tartani, mert aki ennyire öntudatlan, az éppen öntudatlanságában, valami rémült cselekedetre képes.

– Te, egy novellatéma jutott eszembe – szóltam. – Egy tökéletes cselédlány, aki végül is meggyilkolja a gazdáit.”

(Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső*)

„A gép, az embergép végzi a maga munkáját napról-napra” – nyilatkozta címszereplőjéről Kosztolányi, akinek szóhasználata Karel Capek 1924-ben bemutatott *R. U. R.* című utópisztikus színművére is utalhat. Miután a cseh szerző művét épp a regény megírása idején fordította, előfordulhat, hogy ez a munka is hatott rá.

Cselekmény

Szefűszegtől az éterig...

Ihletforrások

„Elsősorban és feltétlenül el kell szívnom naponta 40 cigarettát, ha dolgozom. Erős cigarettákat. De ott áll még erre a célra az íróasztalomon tíz különféle színű üvegecske, különféle illatokkal. [...] Ezeket az üvegeket szagolgom, ha erősebb hangulatra van szükségem. [...] Az »Édes Anna« című regényem írásánál például, a szerelmi fejezetnél a szefűszegest szagolgattam, míg az utolsó fejezetnél, amelyikben a gyilkosság történik, az éteres üvegre került a sor.”

(Kosztolányi Dezső)

„Hívasson meg egy szeánszra”

Anyaggyűjtés

„Igen tisztelt barátom, ismerőseimtől hallottam, hogy ön komolyan foglalkozik a spiritizmussal, vagy érintkezik olyan körökkel, melyek ezt művelik. Hálás, nagyon hálás lennék önnek, ha egy séance-ra bejuttatna. Fiatalabb koromban sok spiritisztával érintkeztem, de azóta a kapcsolat megszakadt közöttünk. Most akkori tapasztalataimat szeretném ellenőrizni, nem a nyilvánosság, hanem önmagam számára. Ha tehát igazán kedves óhajt lenni hozzám, hívjon vagy hívasson meg egy séance-ra, akármikor és akárhová. Ígérem, nem leszek túlságosan a terhükre.”

(Kosztolányi Dezső levele Domokos Lászlónak,
Budapest, 1926. febr. 10.)

Freudizmus és az „új emberszemlélet”

„Az ember belemélyed az előtte lepergő életbe, és látás közben tudja meg, hogy mit akar mondani. Sem regénynél, sem versnél nem szabad előzetes programot alkotni. [...] Amit a psycho-analitikus nem tud kioldani: azt érdemes csak megírni. Az igazi művészet az, ami a vallás: ahol imádkozni kezdünk, ott kezdjük csak írni. Az igazi művészet Isten kezéből való és hivatása: a megoldhatatlan problémák, az emberek között levő bonyolult viszonyok észleltetése.”

(Kosztolányi Dezső)

„Az embereket úgy lehet megmenteni és boldoggá tenni, ha szeretjük őket. A regény szereplői jó emberek a társadalmi rend szempontjából nézve. De nem a krisztusi gondolat értelmében véve jók. Ezért kell bűnhődniük. A regényemben őskeresztény kicsengés van. A mottója a katolikus halotti ima: a *Circumdederunt*. [...] A lelkek közösségéről van itt szó [...] És aki ez ellen a közösség ellen vét: az már itt, e földön, pokolba jut.”

(Kosztolányi Dezső)

A regény kritikai visszhangja

Freudista olvasatok 1.

„Az ember-állatban benne a vágy, hogy szolgáljon, s benne a düh, ha szolgálnia kell. [...] benne a lázadás az úr ellen. Ambivalencia, mint a dicső Freud mondja, Ödipusz-komplexus, mely kezet csókol és kézzel gyilkol. [...] az van ebben a regényben: nem elmondva, nem kimondva, sőt az a művészete, hogy szóval sem illetve, de olyan érzékletesen megtörténtetve, hogy szinte szagát érzi az ember”.

(Ignotus: *A kis szolgáló*)

A regény kritikai visszhangja

Freudista olvasatok 2.

„A [...] kérdésre – miért gyilkolt Édes Anna? – könnyűnek látszik a válasz. Mert Édes Annát így »mozgatta« az író. Édes Anna ugyanis, mint tudjuk, regényhős, egy fiktív történet szereplője, nem »valóságos« személy, hanem irodalmi konstrukció. A gyilkos tehát maga az író, Kosztolányi Dezső. Ez a magyarázat azonban bármennyire is kézenfekvő, csupán féligazság; a szöveg ugyanis – ahogy a ma divatos metafora állítja – önmagát írja;”

(Lengyel András)

„Szereltem a vádlottak padján”

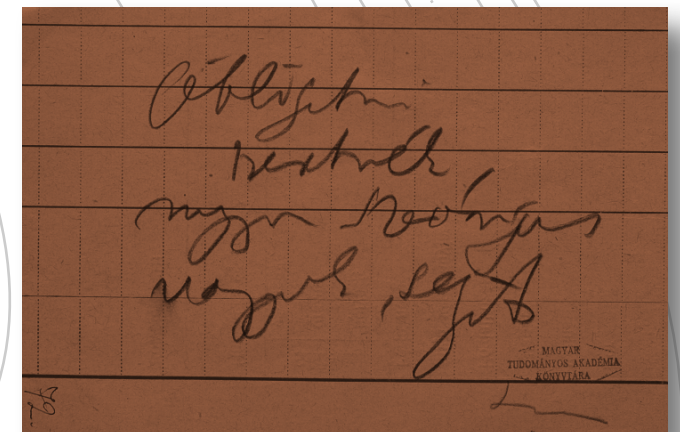
Az Édes Anna színpadi változata

„Mi van Édes Annával? [...] Nincs sok javítanivaló? Édes Anna. Írta: K D. Színdarab: írta Görög Ilona, Moviszter és Druma írta: K Á. [...] Kiosztották a szerepeket? Első darab lesz?”

(Kosztolányi Dezső beszélgetőlapjai)

„Tervezgetem a darabomat, az Édes Annát, s újra elolvastam regényemet, mindig arra gondolva, hogy hathatott rád egy-egy mondata. [...] Semmit se felejték el. Amint nem felejtettem el Édes Anna egyetlen mozdulatát sem, évek, évtizedek múlva, azonképpen nem felejttem el ezt a pillanatot, amikor itt sebbel-lobbal beszélek hozzád, s már együtt van bennem minden”.

(Kosztolányi Dezső levele Radákovich Máriának, Tátraszéplak, 1935. dec. 13.)

Köszönöm a figyelmet!

Arany Zsuzsanna: Kosztolányi Dezső élete. Budapest, 2017, Osiris Kiadó.